

ՄԵՐՈՆՅԱՆ ԱՄՈՒՍՆԱԿԱՆ ԿԵՆՈՅ ՆԿԱՏՄԱՐԲ ՄԻ ԳԱՆԻ ԽՕՍԲ:

«Թագաւորաց պարտաւոր մէջն էս աշխարհը
նախնեան հետեւեցնելն պէտք է լինի, յետեւելն»:

Հին և արդի բանասէրք, հեղինակ և ընդհանրապէս մտածող անձինք շատ և շատ անգամ բնութիւն խօսքը գործածած են և կը գործածեն այլ և այլ մտօք: Այս տեղ իմ միտքը այդ բառը քննել և զննել չէ: Հապա տակ կուզեմ թէ, մենք մարդիկս ըստ ամենայնի մեր համայն դասերը բնութենէն առնել հարկենք: Ինչ որ բնութենէն վեր է, գերբնական է, խելքէ և մտքէ բարձր է: Առտի այս դեմամբ բացի ճշմարիտ հաւատը, ամենայն բան, միշտ և հանապաղ աւելորդ է համարուած և կհամարուի: Աշխարհքի մէջ ամենէն գերազայն մտքերն են ճշմարտութիւն, անաւատութիւն, արդարութիւն, հաստատութիւն, և այլ բազմաթիւ վսեմագոյն կէտեր: Մենք սորանց ըրնութեան մէջ միայն և եթ խելութեամբ կարող ենք գտնել: Ահաւասիկ այս մտքը բերաւոր անգամ առուած է թէ սրնութեան ձայնը, Աստուծոյ ձայն է. բնութեան օրէնքէն հեռանալը, Արարչի ազդեցութենէն խոյս առլ է և նորան դժվարելիքները կողպելը և գոցելը, յաւիտենական արդարութեան հաւատակել էս:

Արդ, բնութիւնը, իր մէջ եղած համայն իրերի վերայ, անհուն ազդեցութիւնք ունի, զորս բացատրել և պարզել փափաքողը ի հարկէ: Թագաւորաց բնագէտն ըլլալ պիտոյ է: Առտի ես այդ մտքէն և զգացմունքէն հեռի եմ: Բնութեան ծայրագոյն նիւթը մարդն է, որից արտադրած են ազգերը հետեւապէս և մարդկութիւնը, սրոյ տեղութեան և գոյութեան հիմքն է ծնունդը և մահը: Սակայն հարկ է ի նկատի ունենալ, որ այս երկու կէտն ալ իրանց մի հիմնական խորխոխն ունին, որ է ամուսնութիւնը:

Մեր հազարամեակը, զոր այնքան թանկ է գնահատուած մարդոցմէ, և որոյ մի փոքր մասին համար անգամ ահագին ահագին ստակներ վառուած են և կվառուին, հեղեղի նման արիւններ թափուած են և կթափուին, առանց կենաց ստակ մը չարժեքի: Բայց կենսական երջանկացողը անշուշտ ամուսնութիւնն է: Հին բանասէրներէն մէկին անգամ մը հարցրին թէ ո՞րն է ասել է բարեկամը—«Մի հոգի երկու մարմնոյ մէջ բնակուել էս պատասխանեց փիլիսոփայն: Որչափ վսեմ պատասխան, կարճ ու ազդու ձևով ասուած և բարեկամական բոլոր յատկութիւնները դուրս ցաւաբանութիւն: Այժմ հարցնենք. ինչ է ամուսնութիւն: Այո հարցմանը, քրիստոնէական սրբազան կրօնը մեզ փիլիսոփայից փիլիսոփայն պէս պատասխանած է թէ «երկու մարմնի մի ըլլալ» մի հոգի քրչափ ալ երկու: Մարմնի մէջ բնակի, այնու ամենայնի կենաց ըլլալ որ նրանից մարմնիներէ ազդեցութեամբ անբաւականութիւն և ուրիշ բարեկամութեան անպատշաճ դէպքեր ծագեն: Սակայն երկու մարմնի մի ըլլալն յետ, մի մարմնէն լաւ թէ վատ միշտ մի յատկութիւն կրդիքի: Ահաւասիկ այս մտքը ամուսնութիւնը բնութեան վսեմագոյն օրէնքն է. մարդկութեան ուրեմն և ազգերի ու անհատներէ բարորութեան, բարդաւորութեան, երջանկութեան, և այլ համայն բարեաց հիմքն ու հաստատութիւնն է:

Արդ, այս կէտէն նշմարելիս ես զՀայն բարդաւոր կենսութեան որում քրիստոնէութիւնը, այս շաղկապը նորան մէջ այնքան սրբազնացրած է, զոր ըստ արժանեայն մեկնելու համար վսեմագոյն գրչի տէր ըլլալ հարկ է: Իրաւի չենք կարող ժրտել և ուրանալ թէ, հզօր և նշանաւոր ազգաց մէջ, որքան ալ ամուսնութեան յարգը և վարկումը աղարտող կէտեր ալ կան և կլինին, կարող ենք գտնել այս կապի նուիրականութիւնը ցոյց տալու համար այնպիսի օրինակներ, որոնք զմեզ կհիացնեն: Սակայն նոքա մեծ ազգ են, բարոյական մանաւանդ մտացական և նիւթական ու այլ ամեն կողմէն մեզնից շատ և շատ բարձր են: Համեմատելի անգամ մը Հայ հասարակութեան ստորին կարգի անձանց ամուսնական կեանքը, մի մեծ ազգի հասարակ ժողովրդի ամուսնական յարաբերութեանց հետ: Եւ ահա այն ժամանակը կրմբանես խելութեամբ Հայի այդ կէտի վսեմութիւնը:

Ասուած է թէ Գաղղիացի աղչիկը, իր մարդին կտրէ մինչև նշան դնելը. ու. մինչև պատկուելը. Անգղիացի մինչև մահը. իսկ Գերմանացի մինչև վերջին դատաստանը: Ահաւաստալ արդեօք ընթերցողը եթէ ստեմ, թէ Գերմանացու օրինակը Հայի համար եթէ ընդհանուր չէ, գտնէ սոցորական է: Ով չտեսած ըլլար Հայերի մէջ այն ծագականաւ հարսներին, որոնք իւրեանց սիրելի փեսաների կորցնելէն յետ, լաւ են համարած նոցա տրուել յիշատակներէ մէջ տալորուելով, սեւ օրերին անցուցանել, քան թէ կրկին ամուսնութեամբ մի երկրորդ երջանիկ կեանք ձեռք բերել: Ուս պատահած չլինի, այն Հայկուհիներէն, որոնք աշխարհքի այլ և ալ դէպքերէն հարկադրեալ բաժանուած են իրանց սիրելիներէն, շատ անգամ տան և հինգ կամ քսան տարի ժամանակներով, առանց իրանց վերայ մի փոքրիկ կեղտ կամ լիծ ընդունելու: Հայի ամուսնական հետեւապէս ընտանեկան կենաց վսեմագոյն կողմերն բազմաթիւ են, զորս ես առաւել զգալու կարողութիւն ունիմ, քան թէ ստորագրելու: Հայը այս դիտմամբ ստիպ ծաղիկն է, արեւելեան վարդն է: Բայց մի և նոյն ժամանակը երկրագնդի միւս մասերին մէջ ևս ստոր տեղ չըսենք:

Արդ, մեր այժմեան գոյութիւնը, որուն վերայ այսօր արեւմտեք կղարմանայ, ի հարկէ իր տեղութեան տախտիկներն ունի, որոնց մենք ազգօրէն պարտական ենք: Այս դիտմամբ ով որ Հայկական կենաց քաջ տեղեակ է, կհասկանայ, որ Հայի ընտանեկան կենաց օրինաւորութիւնը մեծ դեր խաղաց ի հարկէ քրիստոնէական ամուսնութիւնից: Եթէ քրիստոնէութիւնը կամ աւելի լաւ է ասել Հայաստանեայց Նկեղեցին, ամուսնութիւնը եթէ խորհուրդներէ կարգը չգտնէր, մեր ընտանեկան կեանքը չէր աւնենար այն վսեմութիւնը, զոր ունեցել է և ունի: Թէ որչափ և որ պատճառի այս կէտը Հայի համար թանկ արժեք և նորա կենաց գրեթէ ամեն կողմին նպաստեց: Այդ նա միայն քաջ կրմբանէ, ով որ Հայկական կենաց հետ հին ազգերի և մանաւանդ արեւմտեան Ասիոյ կեանքը լաւ կգիտենայ: Այս խօսքերը ասելով մենք չենք կամենար պնդել, թէ

այդ կետը մերոնց մէջ բնաւ պակասութիւն չունի և չէ ունեցել քաւ լիցի: Մենք ամենեւին այդ մտքէն չենք: Մենք գիտենք որ մարդոց կարծիքով ամենակատարելութեան հասած բանն ալ, բազում անգամ տալացուցվում է, որ շատ թերութիւն ունի: Մեր ասածը այս է թէ Եկեղեցին այդ օրէնքը ըստ արժանայն սրբազրած է մեծապէս սատար լինելով ժողովրդոց բարոյականի և օրինաւորութեան մէջ պահելուն և պահպանուելուն, իր հիմնական կէտերը վսեմ են: Սակայն բնականաբար ժողովուրդը թէ հին ժամանակներումը, և թէ այժմումը, հաւանք իր քաղաքական ազատութիւնը կորցնելէն յետ, մեծածա է և կ'մեծանէ իրան մէջ, աւելորդ և իրան վնասակար արտաքին ձևեր և սովորութիւններ, որոնք ամենայն ժամանակ իրանց լաւ կողմերի և լաւ ազդեցութեանց հետ, ունեցել են և ունին առաւել վատ կողմերը և վատ ազդեցութիւնը: Այս կէտին մէջ, ինչպէս և ուրիշ բաների նկատմամբ քաղաքացի Հայը գիւղացւոցմէ շատ առաւել իրան անձնատուր արած է օտարների սովորութեանց և այլ ձևերին, որոնք կամաց կամաց կխախտեն և հիմն ի վեր կտապալեն ինչպէս իրան ամուսնական, այնպէս և ուրիշ կէտերը, եթէ ինքը իրան յետ չկասեցնէ իւր գնացած ծանապարհէն:

(Միայեալն է յետագայս:)

ԵՐԿՐԱՇՈՐԺ Ի ՇՈՄԱԽԻ.

Ի 16-ն ամսոյս յաւուր Սիւրակէի ի 10-րդ ժամու առաւօտեան (ըստ եւրոպ.) ցարդ տեսնուածներէն առաւել յոյժ սաստիկ երկրաշարժ պատահած է ի Համախի, և քառասուն վայրկենի չափ յարեւելից յարեւմուտ ցնցելով երկիրը՝ ապա թօթափած է, որով բազում վնասներ և իրր 200 անձինք ընդ փլատակօք թաղուած և մեռած են՝ բաց ի կիսամեռ և վնասեալ անձանց՝ զորս հանած են փլատակաց ներքեւէն:

Համախույ 7000 ի մերձ բնակարաններէն և այլ շինուածքներէն զրեթէ հարիւրը հազիւ առանց վնասուց ինչ մնացած է, իսկ բազումք խախտեալ, կիսակործան և իսպառ յերկիր կործանած են:

Փլատակաց ներքև մեռածներէն մեծ և փոքր 25—6 անձինքը Հայք են, և 22 անձինք լուսեփական — հայք, որք իւրեանց ժողովարանի աւերակաց մեջ զրկուած են կեանքերէն: — Համեմատելով այլոց ազգաց հետ՝ Հայոց կորուստը առաւել մեծ է:

Մահմետականաց մի մեծ մզկիթը կիսով չափ կործանած է:

Վայսերական Վառաժարութիւն 20,000 ռուբլի շնորհած է ի նպաստ աղքատ և թշուառ բռնակչաց Համախույ:

Եւ ինչպէս գրած է Գեր. Անդրէաս Ս. Արք Եպիսկոպոս,

«Իսկ Մայր Եկեղեցւոյ տեղւոյս աղետալի է տեսարան. կաթուղիկէ և զանգակատուն նորին կործանեցան իսպառ. արեւմտեան որմն եկեղեցւոյն պատուեալ է սաստիկս և ի տեղիս տեղիս փլուզեալ և միւս կողմանցն աննորոգելի բացեալ են պատառուածք, և յեկեղեցական սպասուցն և կայից ոչնչացեալ: Նոյնպէս Առաջնորդարանն, յորում զետեղի և Վոնսիստորիայն, մանաւանդ հոգեւոր ուսումնարանն խախտեալ են ամենուստէք, յորս կարի երկիւղալի է բնակիլ. հնաշէն եկեղեցի մեր և եթէ կայ ի կանգուն, յոր և ոչ որ վստահանայ ի պատճառս բազում ճեղքուածոց որմանցն նորին:»

«Ձայսոցիկ ամենից ծանուցանելով Չերոյին Վեհափառութեան աղաչեմ, Բարեխնամ Հայր, որորմութիւն հասուցանել ժողովրդոցս մերոց հայազգեաց, որոց ամենայն յոյս և ակնկալութիւն ի Չեզ ամիոփին: Նուաստս ըստ պարտաւորութեան իմում փութացայ յորդորել զբարեպաշտ ժողովրդականս քաղաքաց փիճակիս ի տուրս ողորմութեան ի ձեռն տեղական բարեկարգչաց հասուցանել զբամական օգնութիւն գոնէ այնոցիկ թշուառագոյն եղելոց ի մերազգի բնակչաց քաղաքիս, որոց դժուարին է գտանել զաւուրն պահէն:

Ուստի Վեհ. Վաթուղիկոս պատուիրեց Սինօգի Մայր Աթոռոյս՝ փութալ տնօրինել, որպէս զի Ռուսաստանի մեր Հոգե. իշխանութեանց միջոցօք կամաւոր նուէրներ հաւաքուին ի նպաստ վնասեալ դժբաղտ Համախաբնակ Ազգայնաց մերոց և ի վերանորոգութիւն Եկեղեցւոյ և Հոգե. ուսումնարանի տեղւոյն:

Արդարեւ դառն է մեր Համախաբնակ Ազգայնոց փիճակը, որ ձմեռ ժամանակ փողոցաց մեջ վրանաբնակ կապրին թշուառութեամբ, և բազում այն է զի շատեր արդէն կոժուարանային իւրեանց ապրուստը հոգալ, այժմ իսպառսպուռ կը տաղնալին և կկարօտին աւուր պարենի, զոր հայթայ-